

Arbejdsrapporter fra

AU IDEAS Pilotcenter:

Den demokratiske offentlighed

– udfordringer og udviklingsperspektiver

Nr. 7

Rikke Alberg Peters:

Informationssamfundet og højrefløjens nye fremtrædelsesformer

Arbejdsrapporter fra AU Ideas Pilotcenter:

Den demokratiske offentlighed – udfordringer og udviklingsperspektiver

Der er en solid tradition for at betragte den offentlige samtale som demokratiets livsnerve. Her finder den folkelige meningsdannelse sted, og det er her, de valgte politikere skal kunne begrunde og forsvare deres forvaltning af magten. I dag forekommer den offentlige samtale imidlertid at være udfordret på forskellig vis af fænomener som spin, professionalisering af politikken, kommercialisering af medierne, ulighed i adgang til deltagelse m.m. Ligeledes træffes politisk betydningsfulde beslutninger ofte i sammenhænge, som offentligheden savner indsigt i – fx professionelle netværk, globalt agerende virksomheder, EU-systemet mv. Projektet vil foretage en tværfaglig analyse af disse udfordringer med henblik på at kortlægge deres karakter og rækkevidde. I forlængelse heraf skal det undersøges, på hvilke måder den offentlige samtale kan styrkes som faktor i den politiske beslutningsproces.

Nr. 7, 2013: Rikke Alberg Peters:

Informationssamfundet og højrefløjens nye fremtrædelsesformer

Copyright: forfatteren

ISBN 978-87-93033-03-0

ISSN 2245-6171

Centrets arbejdsrapporter kan downloades fra www.offentlighed.au.dk

AU IDEAS er et initiativ, der er skabt i 2011 i samarbejde mellem Aarhus Universitets Forskningsfond og Aarhus Universitet. Det har til formål at hjælpe visionære og originale, interdisciplinære projektideer med at blive realiseret. Et AU IDEAS Pilotcenter arbejder i en periode på 3-5 år med at udvikle en forskningsidé med henblik på at etablere et større forskningscenter. Det aktuelle Pilotcenter har opnået støtte for perioden 2012-2015.

Informationssamfundet og højrefløjens nye fremtrædelsesformer af Rikke Alberg Peters

Bautzen, Tyskland, den 1. maj 2011.

Grupper af unge marcherer i mørket med fakler, der oplyser gadernes brostens-belægning. Deres ansigter er dækket af hvide masker og idet processionen langsomt skrider frem råbes slagord, mens der af og til kastes flasker på jorden. Oprinnet ligner ved første øjekast et middelalderligt fakkeloptog eller en Ku Klux Klan-march – hvis det da ikke lige var for de mange fremstrakte mobiltelefoner, der afslører at vi befinder os i en informationsteknologisk tidsalder. Hele seancen blev filmet og lagt på YouTube med titlen "Werde Unsterblich!" ("Bliv udødelig!"). Efter ganske få dage havde mere end 20.000 personer klikket sig ind på optoget og tilsvarende processioner i andre tyske byer blev filmet og cirkulerede viralt. "Die Unsterblichen" (De Udødelige), en tysk højreradikal gruppe, lagde navn til klippet, der også går under navnet "Kampagnen mod folkedøden". Kampagnen er udformet som en protest mod udslættelsen af det tyske folk og lanceres på hjemmesiden som et opgør med den liberaldemokratiske samfundsform.¹

Indledning

Dette artikel søger at vise, hvorledes kritikken af videnssamfundet har medført en fornyelse af den radikale højrefløj i form af en relancering af nationalismen – vel at mærke en nationalisme der optræder i nye etno-nationalistiske gevandter (Rydgren 2005; Sommer 2008; Peters 2012). Væk er tidligere tiders støvletramp og det glatbarberede nynazistiske skinhead look. Væk er de racistiske paroler, som er erstattet af *identitetspolitiske* argumenter for bevarelsen af den etniske og nationale egenart. Argumenter om folkets råderet over og ret til at forsvare deres eget territorium samt forsvaret for et mere retfærdigt og ægte demokrati er rykket i centrum og forbinder tilsyneladende uenige højrefløjsgrupperinger og partier i Europa, såvel som i de enkelte lande. Således også i Danmark, hvor det højrenationale parti, Danskernes Parti, op til Kommunalvalget i november 2013 lancerede et nyt principprogram, som udover en klar

anti-immigrations-agenda, også inkluderede målsætninger om øget folkestyre og nationalpolitisk konciperede ideer om sikring af sammenhængskraft og solidaritet.²

Der er her tale om sociale bevægelser, organisationer og partier som lever af det politiske systems aktuelle legitimitetskrise og det *identitetsvakuum* som de globale udvekslinger af kultur, information og penge har skabt. Men vi har samtidig at gøre med bevægelser, hvis relative succes paradoksalt nok er afhængig af netop de universelle interaktive kommunikationssystemer, som i dag former vort liv og sætter nye rammer for den demokratiske offentlighed.

At den yderste højrefløj for alvor har meldt sig på banen og efterhånden udgør en mere og mere markant stemme i koret af kritiske røster vendt mod videnssamfundets udvikling er forholdsvis underbelyst både i samfundsforskningen og i den offentlige debat. En del af årsagen skyldes de højreradikales marginaliserede status i den offentlige meningsdannelse. Højreradikale synspunkter betragtes som værende ikke-stuerene, for ikke at sige decideret suspekter, en tendens der formentlig er blevet forstærket af de seneste års højreekstremistiske terrorhandlinger med Breivik i Norge og terrortrioen *Nationalsozialistische Untergrund* (NSU) i Tyskland. Men spiller højrefløjens anti-globaliseringsdiskurs overhovedet nogen rolle for samfundets vidensproduktion og forståelse af sig selv som videnssamfund? Man kunne også spørge: Er der nogle tendenser der peger i retning af at den radikale højrefløjs marginaliserede status er ved at ændre sig i takt med at kritikken fremstår mere demokratisk legitim og i takt med at flere højrefløjsgrupper søger politisk indflydelse?³

Findes der en højreradikal kritik af videnssamfundet?

Siden 1990'erne har der globalt set fundet en voldsom teknologisk forandringsproces sted, som efter alt at dømme foregår med en større hast og med større konsekvenser for det sociale end hvad der hidtil har kendetegnet den teknologiske udvikling. Denne

udvikling er båret af især to fænomener: en ny økonomi, eller hvad der efterhånden går under betegnelsen *en ny kapitalisme* (Boltanski & Chiapello 2005; Hardt og Negri 2006), og det som den spanske samfundsteoretiker Manuel Castells i bogen *Netværks-samfundet og dets opståen* har betegnet som "den informationsteknologiske revolution" (Castells, 2003: 4).

Videnssamfundet er således et kapitalistisk og et informationsbaseret samfund, hvis yderligere kendetegn det er at udfolde sig globalt, om end med store forskelle kloden over. I denne proces har internettets udbredelse spillet en fuldstændig afgørende rolle. Den informationsteknologiske revolution har frisat informationer og kommunikationsstrømme – og har som bekendt senest formået om ikke at igangsætte, så i det mindste at virke som katalysator for den omfattende demokratiseringsproces, der i øjeblikket foregår i de arabiske lande på godt og ondt.

Hvad der på overfladen kan ligne den fagre nye informationsteknologiske verden er imidlertid samtidig en kilde til dyb frustration. For med til fortællingen om informations-samfundet og den globale vidensøkonomis udbredelse hører en bitter erfaring af disse processers samfundsnedbrydende effekter, herunder ikke mindst den uhemmede globalisering af finansmarkederne og *Casino-kapitalismens* ødelæggende konsekvenser kulturelt, socialt og miljømæssigt set (Strange 1997).

Udviklingen mod et videnssamfund og de store sociale, teknologiske og økonomiske forandringer har som bekendt virket som en produktiv katalysator for både en neomarxistisk og en neokonservativ anti-kapitalismekritik. Men senest er en helt ny type kritik opstået, som er båret af mere ukonventionelle og udogmatiske politiske ideer, der opererer hinsides en traditionel højre-/venstreskala og som formår at influere mere mainstream politiske grupper. Undertiden lanceret i form af en skræmmeretorik, hvor de samfundsnedbrydende tendenser udfoldes med apokalyptisk og konspiratorisk skråsikkerhed. Denne fortælling har det yderste højre i løbet af de seneste årtier forsøgt

at skabe ved at udvikle en *eklektisk ideologi*, der tager afstand fra den nazistiske arv, låner fra forskellige socialistiske og anarkistiske teoridannelser og som forstår at benytte sig af det affektive potentiale som de nye sociale medier rummer.

Denne kritik er vanskelig at have med at gøre ud fra et analytisk, socialvidenskabeligt ståsted, idet den hviler på en diskursiv modsætning: På den ene side må den betragtes som demokratisk set legitim, idet den – i lighed med andre samfundskritikker – forholder sig oppositionelt til det aktuelle samfunds politiske og kulturelle tendenser. På den anden side kan den anses som værende i konflikt med demokratiet, fordi den forholder sig afvisende til en liberaldemokratisk samfundsorden og til demokratiets grundlæggende lighedsprincipper, der hviler på en idé om individers universelle rettigheder og ligestilling, uanset køn, hudfarve, etnicitet, seksualitet, religiøs overbevisning. Principper, som med forskellig vægt, er indskrevet i forfatningsteksterne i de vestlige demokratier, og som er tæt knyttet til en moralsk forestilling om menneskets værdighed i kraft af dets menneske-*lighed*.

Kernen i højrefløjens fortælling om videnssamfundet kan sammenfattes således: Hvor globaliseringens strømme af kapital og mennesker for nogle – for en ganske lille, tilpasningsdygtig global elite – er en frigørende proces med et demokratiserende potentiale, forekommer denne udvikling for de fleste mennesker forvirrende og ukontrolleret, ja decideret ødelæggende for samfundet, idet den hindrer den kollektive, nationale identitets beståen. Det vil sige den identitet der ligger til grund for en vellykket stat og et harmonisk samfund, samt udgør en forudsætning for det levede liv. Hvordan denne kritik aktuelt tager sig ud, er temaet i det følgende.

Ideen om folkedød

Selve budskabet i *De Udødeliges* såkaldte Folkedød-kampagne fra 2011 er klart: Det tyske folk er ved at uddø som følge af den tyske indvandringspolitik og som følge af den overdrevne indvandring af folk fra ikke-vestlige lande. Hertil kommer den lave

fødselsrate blandt etniske tyskere – en udvikling som er særlig tydelig i de tidligere østtyske forbundslande, som i disse år gennemgår en *brain-drain* af hidtil uset omfang. Den tyske sammenhængskraft er svækket som følge af de utallige kulturkampe og konflikter mellem forskellige etniske grupper – en udvikling som ifølge *De Udødelige* skyldes, at Tyskland har udviklet sig til et multikulturelt samfund, der tolererer ikke-vestlige værdier. Endeligt har EU og store multinationale koncerner svækket Tysklands nationale selvbestemmelse på det socialpolitiske og økonomiske område.

Årsagen til hele miseren fremstilles lige så tydeligt: De tyske politikere og den liberaldemokratiske tyske stat har spillet fallit og svigtet sine borgere. Denne mistillid til myndighederne legitimerer således, ifølge *De Udødelige*, en anti-demokratisk protest med henblik på at sikre demokratiets overlevelse. Hvordan kan den tyske folkedød stoppes? Gruppens manifest taler her sit tydelige sprog: Enhver genetisk sammenblanding mellem etniske og ikke-etniske tyskere må undgås. Løsningen på samfundets sociale ulighed skal løses gennem en national-demokratisk politik, der forfordeler etniske tyskere. Samtidig fremsættes ideen om et etnisk *rent* Tyskland – en politisk vision som kan realiseres i praksis gennem en aktiv hjemsendelsespolitik og en anti-integrationspolitik.

Med denne agenda ligger bevægelsen ganske tæt op ad det tyske højreradikale parti, Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) principprogram og anti-islamistiske grupper såsom SIOE (Stop Islamisation of Europe). Men i modsætning til de etablerede højrepartiers mere traditionelle linje er der med *De Udødelige* tale om en højreradikal protestbevægelse som har forstået, at de sociale medier, især YouTube, Facebook og Twitter, skaber nye emotions- og fascinationsbaserede deltagelsesformer – og på den baggrund udgør et nyt og effektivt politisk mobiliseringspotentiale.

De Udødelige er et eksempel på en gruppe som formår at adaptere den type kreative aktivisme, som traditionelt har været forbundet med venstrefløjen og internet-

bevægelser som eksempelvis *Anonymous* til en højrefløjsdiksurs. Og endelig er det en gruppe som formår at fravriste venstrefløjen de marxistiske symboler – her den internationale arbejderdag 1. maj – og relancere en traditionel venstreorienteret fremmedgørelsestese i en ny ultra-nationalistisk aftapning, som ved første øjekast ikke adskiller sig synderligt fra andre protestbevægelseres selviscenesættelsesstrategier. Resultatet er en eklektisk *do-it-yourself-aktivism*, som ikke nødvendigvis bygger på deltagernes loyale troskab til højrefløjens ideologiske projekt, men som fordrer deres afvisning af det bestående samfunds nationale erosion, forårsaget af de processer, der siden 1960'erne har ført til store demografiske ændringer i befolkningssammensætningen i de fleste europæiske lande (Sunshine 2008).

Etno-nationalismen og bestræbelsen på at opnå politisk indflydelse

De udødelige er et løst højreradikalt netværk hvis mobilisering i høj grad er båret af den kortvarende flash-mob effekt som aktiviteterne i 2011 igangsatte. Der er tale om et fragmenteret og relativt flygtig netværk med forholdsvis ringe gennemslagskraft i den mediebarrede politiske offentlighed. En sådan karakteristik kunne bruges om mange af den radikale højrefløjs grupperinger: forholdsvis spektakulær synlighed og mediebevågenhed i korte perioder, men ellers en marginal stemme, der drukner i informationsoverflodens og de sociale bevægelseres tid. Men er der alligevel noget der forbinder de enkelte grupperinger, således at der er tale om en mere enslydende modstand?

Der er meget der tyder på, at den etno-nationalistiske tankegang udgør hjørnesteinen i den *anti-globaliseringsdiskurs*, som *De Udødelige* er en tydelig eksponent for, og hvis mest åbenlyse kendetegn det er at være rensat for den voldelige udtryksform og symbolik som normalt forbindes med nynazismen, om end den i høj grad indeholder racistiske og xenofobiske undertoner (Rydgren 2005: 427).

Etno-nationalisme er ideen om, at alle etniske grupper har ret til deres eget territorium, som bør holdes etnisk rent; enhver kulturel, religiøs og etnisk sammenblanding uundgåeligt vil føre til parallelsamfund og konflikter mellem de enkelte grupper. Den rummer i korte træk forestillingen om, at verden består af en række udadtil heterogene kulturer og nationer, der til gengæld indadtil er homogene og derfor bør bevares som sådanne ensartede fællesskaber (Rydgren 2005: 427; Sommer 2008: 313; Kulick & Staud 2010: 91). Ifølge de højrefløjsbevægelser, som abonnerer på denne tankegang, har globaliseringens kulturelle udvekslinger været årsag til mangfoldige etniske og kulturelle sammenblandingsformer, hvilket således er forklaringen på den nuværende samfundsmæssige krise og splittelse af befolkningen, som dels kommer til udtryk i form af kulturkampe og voldelige sammenstød mellem forskellige grupper, særligt mellem muslimske og ikke-muslimske grupper, dels giver sig udslag i en mere generel identitetskrise blandt befolkningen.

Når radikale højrefløjsgrupperinger tager etno-nationalismen til sig, er det fordi den tilbyder et identitetspolitisk fundament, hvormed gruppernes kerneprincipper og kritik kan italesættes inden for en på overfladen set legitim demokratisk ramme. Den etno-nationalistiske tankegang legitimerer en skarp etnisk adskillelse, men på en måde som gør det muligt helt at undgå racistiske og socialdarwinistiske argumenter. Det vil sige, at den kan fremstå demokratisk acceptabel – ja endda som *mere* demokratisk – og samtidig anvendes til at lancere et ganske bestemt værdisæt, nemlig en folkelig og etnisk nationalisme, som forholder sig radikalt afvisende til den liberaldemokratiske samfundsform. Etno-nationalismen gør det for eksempel muligt at argumentere for en aktiv hjemsendelsespolitik, en skærpet grænsekontrol og for en anti-integrationskurs, sådan som det danske højreekstreme parti *Danskernes Parti* foreslår det i deres princip- og valgprogram op til det danske kommunal- og regionsrådsvalg i november 2013.⁴

Danskernes parti er imod integration, fordi integration anses som et overgreb mod det danske samfunds homogenitet; en vellykket integration ville netop betyde, at en

kulturel udveksling havde fundet sted. Hvor racistiske paroler såsom "Danmark for danskere" og udsagn om "et rent Danmark" traditionelt har fyldt meget i den radikale højrefløjs retorik, så ser vi altså i øjeblikket, at etno-nationalistiske og identitetspolitiske argumenter udfoldes på en måde, som må betegnes som legal. Argumentationen er ikke ulovlig i juridisk forstand, om end der er tale om en radikal afvisning af de demokratiske rettigheder og normer, der konstituerer en samfundsform baseret på ideen om politisk og juridisk lighed. Højrefløjens bestræbelse på at opnå politisk indflydelse sker i disse år gennem udformningen af en xenofobisk nationalisme, der lanceres som værende demokratisk legitim, i det den øjensynligt er et udtryk for befolkningens modstand mod de processer, der udfordrer nationalstaten og forestillingen om et kulturelt og etnisk homogent samfund.

Afslutning

Den radikale højrefløjs afvisning af globaliseringen og videnskapitalismens samfundsforandrende og nedbrydende processer hviler et langt stykke ad vejen på samme fremmedgørelsestese, som traditionelt har udgjort rammen om venstrefløjens vidensproduktion, og som i korte træk omhandler de institutionelle, globale og teknologiske forandrings negative indflydelse på en demokratisk kultur, hvor den sociale sammenhængskraft er sikret og opretholdt gennem en reelt eksisterende social lighed.

Men venstrefløjen angriber ikke de universalistiske og netværksmæssige konsekvenser af disse forandringer som sådan, om end den naturligvis påpeger den sociale ubalance og den uretfærdige ressourcefordeling der knytter sig til disse transformationer såvel individuelt, regionalt, nationalt som globalt set. Hvor venstrefløjen altså i et vist omfang forholder sig og traditionelt har forholdt sig åbent til videnssamfundets emancipatoriske potentiale – så er de aktuelle racistiske og nationalistiske strømninger i Europa udtryk for en mere markant afvisning af de teknologiske, kapitalistiske og globale processer, som de seneste årtier har forårsaget store politiske og demografiske

ændringer i de europæiske stater. Ændringer, som giver sig udslag i kulturelle abstraktioner (europæer, verdensborger) samt kulturelt set blandede - multietniske og multikulturelle - samfund og en deraf følgende udvanding af ethvert nationalt særpræg og enhver national selvbestemmelse. Alt sammen ændringer som har fjernet eller besværliggjort den mulighed for identitetsdannelse, som traditionelt var givet i og med de forholdsvist fasttømrede nationale og kulturelle entiteter, der i nationalismens epoke fra starten af 1800-tallet til dens opbrud efter 1945 har udgjort rammerne om enhver politisk betydningsdannelse (se fx Østergård 2007).

Nationalisme og fremmedfjendskhed er en reaktion på informationssamfundets og globaliseringens samfundsforandrende processer og et forsøg på at konstruere en identitet, der bygger på en tilbagevenden til en oprindelig, historisk og kulturelt funderet - og konciperet - identitet, som kilde til mening og sammenhæng individuelt og socialt set. Tilslutningen til religiøs fundamentalisme bygger på lignende identitetskonflikter skabt af den globale udvikling. Såvel religiøs som politisk fundamentalisme vokser frem og fænger, når oplevelsen af at være socialt afkoblet og udstødt af det globale system bliver altdominerende.

Det interessante - og nye - aspekt ved højrefløjen, som bør gøres til genstand for en udfoldet analyse er følgende: Alle større nationalistiske eller anti-islamistiske bevægelser eller organisationer har i dag omfattende transnationale netværk, samarbejder med ligesindede udenlandske organisationer på kryds og tværs og medvirker således til den nedbrydning af nationalstatslige grænser, de ellers aktivt bekæmper. Samtidig udnytter den nationalistiske højrefløj til fulde deltagelsespotentialer i de nye sociale medier, som er kendetegnet ved åbne og ikke-hierarkiske interaktionsformer og således alt andet lige virker fremmende for dialog og meningsudveksling. Det vil med andre ord sige, at selvom de nye kulturelle sammenblandingsformer, herunder netværkssamfundets nye betingelser for social interaktion, både afvises af den nationalistiske højrefløj, så omfavnes disse nye kulturelle udvekslingsformer tilsyne-

ladende også, idet de udnyttes kreativt i den politiske fornyelsesproces, som den radikale højrefløj gennemgår i disse år.

Det må formodes – eller i det mindste fremsættes som et håb – at den yderste højrefløjs forsøg på at indgå i en demokratisk diskurs om demokratiets fremtidige muligheder i det globale videns- og netværkssamfund, hvor nationalstatslige grænser i stigende grad nedbrydes, rent faktisk kan medvirke til at kvalificere debatter om demokratiets væsen – herunder naturligvis også hvilke demokratiske 'minimumbetingelser', der skal være til stede for at der er tale om en legitim demokratisk debat. I en sådan analyse må også indgå kritiske undersøgelser af hvornår retoriske, taktiske og populistiske forsøg på at lancere demokratisk set illegitime politiske programmer som 'mere demokratiske' snarere hindrer end fremmer det ideal om lige(værdig) deltagelse som – i det mindste i udgangspunktet – er demokratiets væsen og mulighedsbetingelse.

Endelig kan det hævdes, at den 'hårde' nationalisme, som etno-nationalismen er udtryk for, hvor ideen om at nationalt fællesskab og sammenhængskraft udelukkende kan komme i stand inden for monokulturelle rammer, i dag næppe længere giver mening i moderne velfærdsstater, der de facto har karakter af multikulturelle samfund.

Noter:

¹ Flashmob-aktionen i Bautzen kan ses på følgende YouTube-link: <http://www.youtube.com/watch?v=bkU6KTjLTYU>. Se desuden De Udødeliges hjemmeside: <http://www.werde-unsterblich.info>

² Danskernes Partis principprogram kan ses på partiets hjemmeside: <http://danskernesparti.dk/partiprogram/komplet-program>.

³ Artiklens fokus er på højrefløjens vidensproduktion, dvs. højreradikale synspunkter, holdninger og argumenter og den deraf udviklede højrefløjsaktivisme. Der foretages således på baggrund af Det Nationale Forskningscenter for Velfærd – SFI's seneste rapport om *Anti-demokratiske og ekstremistiske miljøer i Midt- og Vestjylland* en operationalisering mellem legale antidemokratiske, højreorienterede *holdninger* på den ene side og kriminelle højreekstreme *handlinger* på den anden. Sidstnævnte opfattes i denne sammenhæng primært som et kriminalistisk og juridisk problem og tages derfor ikke op til behandling.

⁴ Se Danskernes Partis principprogram:
<http://danskernesparti.dk/partiprogram/komplet-program>

Litteratur:

Boltanski, Luc & Eve Chiapello: *The New Spirit of Capitalism*, London: Verso 2005.

Castells, Manuel: *Netværkssamfundet og dets opståen*. (Bind 1, Informationstidsalderen), Kbh.: Hans Reitzels Forlag 2003.

Hardt, Michael & Negri, Antonio: *Empire*, Cambridge: Harvard University Press 2006.

Kulick, Holger & Staud, Toralf (red.): *Das Buch gegen Nazis. Rechtsextremismus – was man wissen muss und wie man sich wehren kann*, Köln: Kiepenheuer & Witsch 2010.

Peters, Rikke Alberg: "Tysk højreekstremisme i nye gevandter" i: *Arr, Idéhistorisk tidsskrift* nr. 3-4, 2012, s. 5-19.

Rydgren, Jens: "Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family" i: *European Journal of Political Research*, 44, 2005, s. 413-437.

SFI – Det nationale Forskningscenter for Velfærd: *Antidemokratiske og ekstremistiske miljøer i Midt- og Vestjylland*. Notat. 2013.

Sommer, Bernd: "Anti-capitalism in the name of ethno-nationalism: ideological shifts on the German extreme right" i: *Patterns of Prejudice*, Vol. 42, No. 3, 2008, s. 305-316.

Strange, Susan: *Casino Capitalism*, Manchester: Manchester University Press, 1997.

Sunshine, Spencer: "Rebranding Fascism: National-Anarchists" i: *The Public Eye Magazine*, vol. 23, No.4, 2008. URL:
http://www.publiceye.org/magazine/v23n4/rebranding_fascism.html

Østergård, Uffe: *Stat, nation og national identitet* i: Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.): *Klassisk og moderne samfundsteori*, Kbh.: Hans Reitzels Forlag 2007.